

Osmanlı'da Irak Türkmenleri

Rıza Talibi*

Türkmenlerin Irak'a yerleşmelerinin birinci dönemi, bu ülkeye ilk defa ayak bastıkları Hicri 54 yılına kadar uzanır. Bu dönem Ubeydullah bin Ziyad'ın 2000 Türkmen'i getirip Basra'ya yerleştirmesiyle başlar. Abbasiler de savaş ve çarpışmalardaki kudret ve maharetlerinden dolayı Türkmenlerden yararlanmışlardır. İleri sürüldüğüne göre Halife el-Mansur, ilk Hilafet döneminde Türkmenleri istihdam etmiştir. Özellikle Halife el-Mutasım'ın Türkmenlere büyük güven beslediği için göçlerin ardı kesilmemiştir. Bu ilk dönem ilişki kurma ve deneme devresi olarak Türkmenlerin bu ülkeye yerleşme fikrini benimsemeleri ve uygun bir ortam yaratması bakımından zemin hazırladığı söylenebilir.¹

İkinci ve en önemli dönem Selçuklu devresinde sürüp giden göçlerle olmuştur. Sultan Tuğrul Bey'in 25 Ocak 1055 yılında Bağdat'a girişi ve Halife el-Kaim'in saltanatı kendisine bırakmasıyla binlerce Türkmen de Irak'a girmiş arkasından öbek öbek Türkmenler Irak topraklarına yerleşmeye başlamıştır.

Ak Koyunlu Devleti'ni 1508 senesinde yıkan İran Hükümdarı Şah İsmail Safevi'nin, 16. yüzyılın başlarında başlatmış olduğu Şia

Mezhebini Anadolu'da yayma çabaları başarılı olmaya başlamış ve giderek Osmanlı toplumunda ve yönetiminde huzursuzluk yaratmaya başlamıştır.

- 1514 senesinde İran ile girdiği Çaldıran Savaşı'ndan galip çıkan Yavuz Sultan Selim, komutanlarından Ferhat Paşa'ya iki devlet arasında kalan yöreleri ele geçirmesini emretmiş, Ferhat Paşa da Bıyıklı Memet Paşa'yı bu iş için görevlendirmiştir. Bıyıklı Mehmet Paşa, 1515 senesinde Mardin, Raha, Rakka, Musul, Sincar, Talafer, Cezire, İmadiye, Erbil ve Kerkük şehir ve kasabalarını Osmanlı hâkimiyetine geçirmiştir. Irak'ta Osmanlı dönemi, Bağdat'ın Kanunî Sultan Süleyman tarafından 1534 senesinde fethi ile birlikte başlamış ve bu dönem ile birlikte Irak'a yeni bir Türk dalgasının gelişi gerçekleşmiştir.

1622 senesinde İranlı Safevîler, Bağdat'ı fethetseler de, Bağdat 1638 senesinde Sultan IV. Murat tarafından yeniden geri alınmıştır. Irak bu tarihten sonra, 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı idaresinde kalmıştır. Osmanlı dönemi boyunca, iki devlet arasında Irak üzerinde devam edegelen mücadele, aslında siyasî ve askerî olduğu kadar, aynı zamanda bir mezhep mücadelesi idi. Zira bölgeye hâkim olan taraf, yandaşları mezhep mensuplarından Türkleri bölgeye yerleştirmeye çalışmışlardır.²

Safevîler, Şah İsmail zamanında (1505-24), Azerbaycan'ın Şia Mezhepli Maraga Türklerinden bir kısmını Irak'a yerleştirmişlerdir.

Nadir Şah'da 1733-43 arasında Irak üzerinde hâkimiyet sağlamaya çalıştığı dönemlerde, beraberinde Şia Mezhepli bir kısım Türkleri getirtip bölgede yerleştirmiştir.

(* Araştırmacı Yazar, Uluslararası Gazeteci ve Mühendis.

(1) El-Tabari, İbni Cerir, Tarihil Umem velmülük, Kahire 1939.

(2) Irak'ta sırasıyla 1055 tarihinden itibaren Selçuklu Devleti, Atabeylikler, İlhanlı Devleti, Celayirli Devleti, Karakoyunlu Devleti, Akkoyunlu Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetiyle yaklaşık bin yıllık bir Türk hâkimiyeti söz konusudur. Büyük İslam Tarihi Ansiklopedisi, c. 13, Çağ Yayınları, İstanbul 1989. s. 174.

Osmanlılar da IV. Murat döneminden itibaren, İran-İrak sınırında dağlık bölgedeki, kökeni belirsiz olan yarı yerleşik ve göçebe Kürt aşiretlerinin, Dicle ile Fırat arasında El-Cezîre bölgesinden ve Fırat'ın batısında çöl bölgesinden gelebilecek göçebe Arap aşiretlerinin muhtemel saldırılarını önlemek, Musul-Bağdat yolunu güvence altına almak için bu yol üzerinde bulunan şehir ve kasabalarda Sünnî Mezhepli Türkleri yerleştirmişlerdir.³

İrak'ta, Türklerin yerleşim bölgeleri, Osmanlı dönemi boyunca bu amaç doğrultusunda şekillenmiş ve Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar bunların yerleşim bölgeleri, kuzeyden güneye doğru "Büyük Yol" olarak tanımlanan ve Bağdat'ı İstanbul'a bağlayan güzergâh üzerinde yoğunlaşmıştır.

Musul ve etrafındaki kasabalar ve özellikle Talafer, Nebi Yunus ve Reşidiye, Erbil ve Kerkük şehirlerinin yanı sıra bu şehirler etrafındaki köy ve kasabalar; Altın köprü, Kuştepe, Dakuk, Tazehurmatu, Tuzhurmatu, Tavuk, Karatepe, Salahıyye, Kifri, Leylan; Bağdat ve Bağdat'ın doğu ve güney doğusunda yer alan Hanekin, Mendeli, Kızılrat, Bedre ve Cessan kasaba ve kazalarının yanı sıra bunlara bağlı çok sayıda köy ve mezra Türklerin yerleşim bölgeleri olmuştur.

Böylece Irak'ta var olan Türk-Türkmen varlığı, Osmanlı dönemi boyunca, Anadolu'dan gelen Türkler ile birlikte doruğa ulaşmıştır.

Kuzeyde özellikle de Kerkük, Erbil ve Musul'da ve yukarıda yerleşim bölgeleri olarak zikrettiğimiz şehir, kasabalarda çoğunlukta idiler. Bağdat'ta sayı bakımından Araplardan sonra ikinci büyük topluluğu oluşturan Türkler, Irak'ın diğer şehir ve kasabalarında ise genelde devletin sivil ve askerî görevini yapan, iş ve ticaret sahipleri Türkler yerleşmiştir.⁴

İrak Türkleri, Osmanlıların geldikleri ilk dönemde, şehirlerde yönetim kadroların-

da bulunmalarının yanı sıra, tarım ve hayvancılıkla da uğraşmakta idiler.

Ancak Türklerin, 18. yüzyıldan itibaren, Irak'ın büyük şehir ve kasabalarında yerleşmiş olanları el sanatları, esnaf ve ticaret mesleklerini de büyük ölçüde icra etmeye başlamışlardır.

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, Kerkük, Erbil ve Musul şehirlerinde, büyük çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu esnaflardan; Kılıççılar, Demirciler, Kazancılar, Tenekeçiler, Çubukçular, Terziler, Saraçlar, Keçeciler, Palancılar, Basmacılar, Otrakçılar, Çarıkçılar, Boyacılar, Sarraflar, Kasaplar, Mimarlar, Attarlar, Berberler, Sebzeciler, Kebapçılar, Atçılar, Allafçılar, Lüleciler, Hamallar, Taşçılar, Bostancılar, Na'libentçiler, Tütüncüler, Hamamcılar, Neccarlar (Marangozlar), Bakkallar, Sağırcılar, Eskiciler, Oduncular, Ekmekçiler, Kuyumcular, Mumcular, Sabuncular, Katırcılar, Mu'sırcılar, İplikçiler ve Matotçular faaliyet göstermekte idiler.⁵

Selçuklular, Türkmenlerin yoğun bir şekilde Irak'a gelmelerine vesile olmuş, ancak bu Türkmenler inzivaya çekilmeyerek Irak'taki kavimlerle iç içe yaşamaya başlamış ve parçalanmakta olan İslam âlemini tekrar bayrakları altında birleştirmeye başlayarak, bu topraklarda uzun bir dönem için istikrarı sağlamıştır.

Selçuklular, Irak topraklarında özgür bir devlet kurdukları gibi, Musul, Zengi Atabeyleri büyük bir beylik, Erbil Atabeyleri de Musul, Erbil Şehrizur, Hakkâri, Harran, Sincar ve Tikrit'te hüküm süren bir beylik kurmuşlardır. İvakiler, İvaiyye, Kerkük ve Şehrizur'da ayrı bir devlet kurduğu gibi, Karakoyunlu ve Akkoyunlular da kendi devletlerini kurmuşlardır. Türkmenlerin Irak'a yerleşmelerinin üçüncü dönemi destekleme

(3) Daha detaylı bilgi için bkz. Irak Türklerinin Kökeni, Kardeşlik Dergisi, Sayı 43, yıl 11, Eylül-Ekim 2009.

(4) Fazıl Mehdi Bayat, Türkmen Tarihinden Yapraklar, Bağdat 1975, s.19.

(5) Fazıl Mehdi Bayat, Türkmen Tarihinden Yapraklar, Bağdat 1975, s.22.

ve besleme dönemi olarak, Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçekleşmiş, 1535 yılında Kanunî Sultan Süleyman ve 1638'de Sultan Dördüncü Murat zamanında, kalabalık Türkmen toplulukları Irak'ta bulunan soydaşlarına iltihak etmişlerdir.

Musul Vilâyeti, Osmanlı döneminde İmparatorluğun herhangi bir bölgesi gibi idare edilmekte idi, önemli bir farkla, o da, Askerî Rüştiye okulu gibi etkili okulların Türk yöreleri yerine çoğunluğu Kürtlerin yaşadığı Süleymaniye'de açılmış olması ve oradan yetişenlerin çoğunun 1. Dünya Harbi'nde karşımızda, İngilizlerin yanında yer almış olmaları, Kürt Nemrut Mustafa Paşa gibi.

Vilâyetin ehemmiyetinin bilinci içerisinde olan Sultan II. Abdülhamid'in petrol yataklarının millî menfaatler doğrultusunda kullanılmasını ve işletmesini garanti altına almak düşüncesiyle vilâyetin topraklarını "Memaliki Şahane" arazisi olarak ilân etmesi, onun ileri görüşlülüğü, bölgenin önümüzdeki tablosunu açık olarak göstermektedir.

Osmanlı Siyasetinde

I. Dünya Savaşı'nın siyasî ve tarihî gelişmeleri içerisinde yapay olarak kurulan Musul Vilâyeti (Musul, Erbil, Kerkük, Süleymaniye) Büyük Millet Meclisimizde şiddetli tartışmalardan sonra, bölgede yaşayan TÜRKLER düşünülmeden, kendilerine sorulmadan, insanca yaşam hakları herhangi bir güvence altına alınmadan, Irak Devletine bırakıldı. Türk toprakları âdeta içindeki insanları ile terk edildi. Bugün tartışma konusu ve anavatanımızı çok ciddi olarak ilgilendiren, problemlerle dolu, güney sınırlarımız, daha önce SEVR'de belirlendiği gibi kabul edildi. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun İtilâf Kuvvetlerine karşı en büyük cephelelerinden biri, hatta en önemlisi Irak Cephesi'dir. Çünkü Ruslar, İngiliz ve Fransızlar Suriye-Filistin-Hicaz ve Çanakkale'den bütün güçleri ile zorlu saldırılara başladıklarında o zaman, dünyanın en

büyük silâhlı gücü olan İngilizler, daha 1915 başından itibaren Irak Cephesi'ne yüklenmişlerdir. Irak Türkmenleri'nin desteği ile 6. Osmanlı Ordusu, Halil (Kut), Ali İhsan ve Nureddin Paşaların komutasında söz konusu dünyanın en büyük ordularını durdurdıkları gibi, içlerinde General Towsend'in de bulunduğu 5 general ile yüzlerce subay ve binlerce er esir edilerek, tarihe Kut-ül-Amare Meydan Muharebesi diye geçen savunma savaşını 26 Nisan 1915'de kesin olarak kazanmışlardır. Aynı yıl 18 Mart'ında ise dünyanın en büyük gücüne "Çanakkale Geçilmez" dedirtmiştir.⁶

Fakat ne yazık ki, sayı ve silâh olarak daha donanımlı olan İngiliz birlikleri, saldırılarını bir yıl kadar sonra daha şiddetli olarak tekrarlamışlar ve ancak Bağdat'ı ele geçirebilmişlerdir. Kesinlikle İngiliz kuvvetleri savaşın sonuna kadar bu cephede ilerleyemeyince Filistin Cephesi'ne yönelmişler ve ancak bundan sonra 1918 yılı baharında Irak Türkmeneli'nin merkezi olan Kerkük'e sahip olmuşlardır. 6. Ordu Komutanımız Ali İhsan (Sabis) ve Kolordu Komutanı Selahattin Adil komutasındaki Türk Ordusu, 24 Mayıs 1918'de Kerkük'ü yeniden almış ve uçak destekli İngiliz kuvvetleri Bağdat Vilâyeti hududu olan Cebel-Hamrin Dağları'nın ötesine kadar kovalanmıştır.

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi ortamında ordularımıza buldukları yerde durma emri verildiği için ne yazık ki Ekim sonunda Kerkük Şehri, İngilizler tarafından yeniden ve savaşız teslim alınmıştır. Bu sırada ordularımız Gazi'nin "Nutuk"ta geniş olarak açıkladığı gibi, ağırlıkları ile birlikte ve tam bir savaş nizamı içinde Musul'a çekilmiştir. Mütareke'nin imzalanmasından sonra 7. maddeye dayanılarak ancak 9 Kasım 1918'de İngilizler Irak'ın tamamını işgal ederek 1000 yıldan beri bu coğrafyada hür yaşayan Irak Türkmenleri tutsak durumuna düşürülmüştür. Ve böylece müstemleke hayatı başlamış-

(6) Dr. Sinan Marufoğlu, Osmanlı Döneminde Kuzey Irak, Eren Yayıncılık, İstanbul 1988.

tır. Bundan sonra Irak Türkmenlerinin kaderi kalles batının insafına bırakılmış ve tam bir alavere-dalavere dönemine girilerek kazanılan savaş her bakımdan güçsüz olan devletimizin gözleri önünde, haklarımız hile ve desiselerle masada kaybedilmiştir.⁷

İşin ilginç tarafı, Irak'ta Türkmeneli diye adlandırılan Musul-Kerkük ile Suriye'de Halep-Hatay, siyasî hayatımızda 1908 Meşrutiyeti'nden sonra gündeme gelen ve sık konuşulan Misak-ı Millî hudutları içinde kalmasına rağmen, buralar Arap Milliyetçiliğinden sonra, şimdi de yeniden hortlatılan Sevr'e kurban edilerek Kürt Milliyetçiliği'ne teslim edilmiştir. Mustafa Kemal, hayatında ancak Hatay'ı kurtarabilmiş, diğer bölgeler tarih, kültür, siyaset, nüfus, hâkimiyet gibi siyasî hayatın vazgeçilmez parçalarına katıyetle riayet edilmemiş, zaman içinde Türkmenlerin birçoğu katledilerek, bir kısmı da Arap veya Kürtleştirilerek günümüze taşınmıştır.

23 Temmuz-7 Ağustos 1919 Erzurum ve 4 Eylül-11 Eylül 1919 Sivas Kongrelerinde Musul Vilâyeti'nin Türkiye hudutları içinde olduğu ilân edilmesine rağmen, görüşmeler sonucu meselenin çözümü Lozan'a bırakılmıştır. Ne yazık ki bugünkü Türkiye'nin tapusu olan Lozan'a, Musul Meselesi (Musul-Kerkük-Erbil-Süleymaniye) dâhil edilememiş, iş Milletler Cemiyeti'ne havale edilmiş ve 16 Aralık 1925'te yapılan oylama sonucu Türkmeneli Irak'a bırakılmıştır.⁸

Musul Meselesinde İngilizler, Türkiye'ye karşı Arap kartından sonra "Kürt kartını" açmışlardır. Daha savaş ortamında başlayan Molla Selim-Şeyh Şehabettin isyanları, Millî Mücadele'nin ilk günlerinde dinî temayülleri de içine alarak Simko, Koçgiri, Nesturi, Beytüşşebap olarak devam etmiş ve sonunda Türk haklılığına kılıç sallayan Şeyh Said, Nehri, Reşkotan, Sason gibi başkaldırlılar, tamamen İngiliz himayesinde ve Musul meselesine endeksli olarak kışkırtılmıştır. Bir devam olarak, bugünkü iktidarın muhatapla-

rından özür dilediği ve 1937'ye kadar süren Ağrı, Hazro, Koçuşağı, Bicar, Resul, Tendürek, Savur, Zeylan, Hakkâri, Pülümür, Barzani, Buban, Dersim gibi devlet ve Cumhuriyet aleyhtarı ayrılıkçı hareketler, kesinlikle öncekilerin devamıdır.⁹

Musul'un terkinden sonra gerek İngiliz ve gerekse 1932'de başlayan Arap Krallığı döneminde Türkmeneli'nde Türkmenlerin tam bir cehennem hayatı yaşadıklarını görüyoruz. Şartlar ne olursa olsun, İngilizlerin bütün kışkırtma ve çabalarına rağmen, Irak'ın kuzeyinde yaşayan Türkmen-Kürt-Arap unsurlar o günün şartları içinde daima Türkiye'ye iltihakı beklemişlerdir. Süleymaniye'nin sarp dağlarında Kürtler, Kerkük'te Türkmenler, hiçbir şekilde İngiliz idaresi ile barışmamışlardır.¹⁰

İngilizler 1924'de Kerkük'te 100 Türkmen'in şehit edildiği korkunç bir katliam yapmış, 1926'da sürgün-hapis gibi zecri tedbirlerle, Hayrullah Efendi, Mehmet Rasih, Yakubzade Cemal, Esat Ketene, Nazım Neftçi, Hüseyin Neftçi, Ömer Ağa Tercil, Ahmet Medenî, Hüseyin Fehmi Salihî, Sadullah Müftü, Reşit Akif Hürmüzlü, Nazım Refik, Namık Müftü, Şair Mehmet Sadık, Hıdır Lütfü, Molla Rıza Vaiz, Tefvik Ağa Gedik, Sidik Arslan, Molla Sıddık Terzi Başî, Molla Sabir (Hafız Mehmet Oğlu), Tahir Osman, Ali Tefvik Koçak, Said Besim Demirci, Mehmet Hamâsî, Hacı Hasan Avcı, izzet Paşa Sarıkâhya, Hacı Arif Çelebi, Rıza Efendi Tisinli, Kudret Ketene, Hacı Emin Kara geliyordu. Bunlardan, Nazım Neftçi, Şair Rasih ve Esat Ketene gibi Türkmen liderlerin Türkiye'ye kaçmasına sebep olmuşlardır. İşte bu tarih ve olaydan sonra İngilizler Irak'ta Kürt kartını faal oynamaya ve hiç yokken toplumlararası geçimsizlik yaratarak bugünkü "Kürt Meselesi"nin temelini atmışlardır. Kuzey Irak'ta çoğunlukta bulunan Türkmenler İn-

(7) Laszlo Rasonyi; Tarihte Türklük, TKAE Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1988, s. 160.

(8) Akgündüz Ahmet, Osmanlı Devleti Zamanında Irak Türkmenleri Boz uluslar, adlı makale. BOA. DED. Siyasi 12 (2-5)

(9) Mısıroğlu, K., Musul Meselesi ve Irak Türkleri, Sebül 1972.

(10) Age.

İngilizler tarafından tedricen eritilerek sindirilmeye, Kürtler ise özellikle Araplara karşı teşkilatlandırılarak mücadeleye konulmuşlardı. Araplara karşı ilk Kürt ayaklanmasını Nuri Said başlatmıştır. O zamana kadar Osmanlı Ordusu'nda bulunan Kürt asıllı komutanlar da, İngilizler tarafından yüksek komuta kademelerine getirilmişlerdir. Kürt şeyhlerinin çocukları, askeri okullara alınarak kısa sürede subay olmaları sağlanmış, hemen orduya dâhil edilmiş, Irak kabinelerinin en mühim bakanlıkları bunlara verilmiştir. Cemal Baban, Cemil Baban, Ahmet Muhtar Baban ilk İngiliz yetiştirmeleridir. Bu zamanda, Kürt olmak imtiyaz sahibi olmak anlamına gelmiştir ve Erbil'de bir kısım Türkmen aileler de, kendilerini Kürt göstererek bu ayrıcalıklardan faydalanmışlardır. Irak Türkmenlerinin talihsiz çocukları ise, katliamlar, hapisler, eza ve cefalarla inim inim inletilmiştir. Onlara her türlü ikbal kapıları kapanmış, Üstelik bu Kürtleştirme politikası sayesinde bir kısım Türk Bölgelerinin resmi dili de değiştirilerek Kürtleştirilmiştir.¹¹

Osmanlı'nın yıllarca Boğaz'a nazır konaklarda barındırdığı ve İstanbul 1852 doğumlu olan, güya Peygamber Sülâlesinden Hicaz Vâlisi Şerif Hüseyin, İngilizler tarafından kendi devletine ve velinimetine karşı isyan ettirildikten sonra sahiplenmeye çalıştığı Hicaz'ı, bu sefer kendini kullananların Selefî-Vahabî çizgideki Suudileri desteklemesiyle sahte "Halifelik"i ile birlikte krallığı da kapıncı, canını oğlu Ürdün Kralı Abdullah'ın yanına atmış ve buradan da 1931'de cehennem yolcu edilmiştir. Bu hainin diğer oğlu Faysal, Irak'ta İngilizlerin manda idaresinin göstermelik kralı idi. Babası ile birlikte Arap Milliyetçiliğinin kurucusu olan bu zat, daha 1924'lerde Fransızlar tarafından Suriye'den kovulmuştu.

İngilizler, güya Irak'ta 1932 yılında "Manda" idaresine son verdiler. Faysal ve Arap asıllı sanılmasına rağmen gerçekte Türk asıllı olan Osmanlı Paşa'sı Nuri Said, birbirine ve İngilizlere çok bağlıydılar. 1930'da

başlayan 1958 yılında ölümüne kadar Irak Krallığı'nın muhtelif tarihlerde 8 defa Başbakanlığını yapan Nuri Said, savaştan beri Haşimi Hanedanı'nın vazgeçilmez taraftarı idi. Bu ikili, Krallığın daha ilk günlerinde Türkmenlere nefes bile aldırmadılar. Irak Krallığı döneminde Faysal'ın biri gitmiş diğeri gelmiş ama kesinlikle Türkmenlerin kaderi değişmemiştir. Ermeniler ve Kürtler kendi okullarında ve kendi dilleri ile eğitim görürken Türkmenlere Türkçe konuşmak bile yasaklanmıştır. Türkmen asıllılar hiçbir devlet görevine getirilmiyor, askeri okullara kabul edilmiyor, edilse bile "Astsubay" seviyesinde kalıyorlardı. Türkmenlerin yaşadıkları bölgelere Kürt idareciler, belediyelere Kürt başkanlar tayin ediliyor, petrol şirketlerine, Ermeni, Asurî, Kürtler yerleştiriliyor, Türkler buralarda işçi bile olamıyorlardı. Parayla tutulmuş birçok yazar, Kürt tarihi ve Kürt edebiyatı gibi sözde eserler ortaya koyarken, birçok Kürt gençleri de Londra'ya gönderilip orada kendilerine Türk düşmanlığı aşılıyor, döndüklerinde Türklerin başına idareci olarak görevlendiriliyorlardı. Böylece yabancı ve hâkim güçleri cezbeden Kerkük petroleri kelimenin tam anlamıyla bir felâket vesilesi oluyordu.¹²

Irak'ın Arap Milliyetçisi ve İngiliz himayesindeki örtülü Kürt Milliyetçiliği, ağır ve dayanılmaz ölçülerdeki baskı ve sindirmeler ile Türkmenleri yok edeceklerini düşünmelerine rağmen Türkmenler ve onlarla her bakımdan kaynaşmış, "Osmanlı" olmuş bilhassa Musul Araplarının Türkiye'ye karşı sevgi ve bağlılıkları bir türlü azalmıyordu. 1937 yılında "Sâdâbâd Paktı" dolayısıyla Irak'a giden Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşti Aras ve Türkiye heyeti, özellikle Kerkük bölgesinde coşkun tezahüratla karşılanmış, bu aşırı ilgiden ürken İngiliz destekli Kraliyet Hükümeti, bundan sonra Türkiye devlet görevlilerinin buralara ziyaretini ve Türk gazetelerinin Irak'a girişini yasaklamıştır.

(11) Ruza Talibi, 1915 Ermeni Meselesi, Tekdereht, Tahran 2006
(12) Bademci Ali. Ktu. Irak Türkmenleri meselesi.2011

8 Temmuz 1937'de İngiltere'nin teşvik ve organizasyonu ile Türkiye-İran-Afganistan-İrak arasında "Sâadabâd Paktı" adı verilen 5 yıl süreli bir güvenlik işbirliği anlaşması imzalandı. Fakat 1937'de Irak'ta Krallık döneminin ilk ihtilali oldu. İngilizlerin kucağında büyüyen Kürt hareketinin ilk meyvesi olarak yine bir Osmanlı subayı olan Kürt asıllı Bekir Sıtkı idareye el koydu. Komünist eğilimli ve kendini ilk günlerde mutedil Arap Milliyetçisi olarak tanıtan Sıtkı'nın Başbakanı Hikmet Süleyman, Türkmen'di. İkinci Dünya Savaşı'nda Irak İngiltere'nin yanında Almanya'ya savaş ilân etti ise de, bu arada iç karışıklıklar ve ordudaki huzursuzluklar sürdü ve üst-üste birkaç askeri ihtilal daha oldu. Fakat hiçbir şekilde Türkmenler üzerindeki baskı ve yıldırımlar, hatta sürgünler durmadı. 1941 ve 1946 yıllarında birçok aydın canından bezerek veya kaçak duruma düşerek Türkiye'ye iltica ettiler.¹³

1943'de "Saadabad Paktı" 5 yıl süre ile yenilendi; lakin bu süre sonuna doğru etkisi azalarak, yeni bir organize olarak bu sefer Amerika himayesi ve denetiminde, 1955 yılında Türkiye-İran-İrak-Birleşik Krallık-Pakistan arasında Bağdat Paktı imzalandı. Daha sonra "Cento" diye adlandırılan bu örgüt "NATO" gibi bir soğuk savaş dönemi organizasyonuydu. Öncekinden farklı olarak bu sefer patron İngiltere değil ABD idi.¹⁴

Türkiye başta Irak olmak üzere, diğer Müslüman ve kardeş ülkelerle bu birlikteliği çok ciddiye almıştır. Başta hain Osmanlı Paşası ve Irak Başbakanı Nuri Said olmak üzere Irak idarecileri Türkiye'ye davet edilmiş, İstanbul'un en mutena ve tarihî sarayları ağırlandırlarına tahsis edilmiş, Türk Üniversiteleri Iraklı öğrencilere sonuna kadar kapılarını açmıştır. Bütün bunlar Irak'ta Türkiye ve Türklük hasreti ile yaşayan bir milyondan fazla Türkmen'in hatırına yapılıyor ve üzerlerindeki baskının bir nebze olsun hafifletilmesi amaçlanıyordu. Bütün olumsuzluklara ve Türk düşmanlıklarına karşılık "Kürt" bakan ve idarecilere de oldukça müşfik davranılı-

yordu. Irak-Ürdün Federasyonu'nun Başbakanı Nuri Said, Irak Başbakanı ise Osmanlı Kürdü Ahmed Muhtar Baban, İçişleri Bakanı ise İngiliz yetiştirmesi Kürtçü Said Kazaz idi.¹⁵

Ne yazık ki, Türkmenlerin hatırı için Irak Hükümeti mensuplarına yapılan fevkalade muamelelerin hiçbir faydası olmuyordu. Hükümet Kürt asıllı Reşid Necip adlı bir Türk düşmanını, Türkmen Kerkük'e Vali tayin etmiş, bu zat da ilk olarak Türkmen asıllı Belediye Başkanı'nı görevden alarak yerine Fazıl Talabani adlı bir Kürdü getirmiştir. Dolayısıyla Türkmen Kerkük'ün hem Valisi, hem de Belediye Başkanı Amerikalıların gözetiminde Kürtleştirilmiştir. İşte Kürtlerin şımartılma devri bu zamanda başlamıştır. Kerkük'ün tarihî Türkmen kütüphaneleri Kürt eser ve broşürlerle doldurularak Türkmenlerin Kürtleşmesine çalışılmıştır Tarafsızlık umularak Türkiye'nin de tasvip ve destekleri ile Irak'a müdahil olan Amerikalılar İngilizlerden de beter çıkmışlar ve adeta İngilizlerin Türk düşmanlığını katlamışlardır. Sanki Irak'ın kuzeyinde bir milyon Türk değil de sadece Kürtler yaşıyormuş gibi, onlara taviz verilmiş güya komünist olmaları engellemek istenmiştir. Hâlbuki yeni nesil Kürtlerin ve fanatik Kürtçülerin tamamı Rus yanlısı ve Marksist'ti. Dolayısıyla ufuktaki 14 Temmuz 1958 kanlı ihtilali, bu gerçeği ziyadesiyle ortaya koymuş, Kürtlerin kime hizmet ettikleri açıkça ortaya çıkmıştır. Böylece «Bağdat Paktı» ve Nuri Said iktidarı politikalarının Türkiye ve Türkmenlere neye mal olduğunu, Arap dünyasının Türklere olan kin ve nefretini nasıl artırdığını ortaya çıkarmıştır.

Yeni ihdas edilen Irak Devleti'nin sınırları içerisinde kalan bölgeler Osmanlı döneminde olduğu gibi, coğrafi ve idarî olarak yine 3 bölge olarak benimsendi:

(13) Yıldız, H., Büyük Oyun Irak-Musul-Kerkük Üçgeni, IQ Kültür Sanat, İstanbul 2004.

(14) Rıza Talibi, İran ve Rusya, Tebriz, 2013, s. 112-115

(15) Fazıl Mehdi Bayat, Türkmen Tarihinden Yapraklar, Bağdat 1975, s.46.

1. *Kuzey*: Musul vilâyeti, bu bölge Mi-sak-i Millî sınırlarımız içerisinde, coğrafi özelliği, etnik yapısı itibariyle Güneydoğumuzun bir uzantısıdır, parçasıdır. Hamrin Dağları'nın, çölün, hurma ağaçlarının bittiği yerlerin üstünde kalır, Musul, Erbil, Kerkük, Süleymaniye vilâyetleri ile çevrelerinde bulunan Talafer, Duhok, Tuzhurmatu, Kifri gibi büyük kasabaları kapsar (Duhok sonradan vilâyet oldu). Nüfusun etnik yapısı Kürt, Türk, Asurî ve Araplardan oluşur, nüfus itibariyle Türkler 3, Kürtler 3,5 milyon civarındadır.¹⁶

2. *Orta Irak*: Bağdat, Diyala, Bakuba, Kerbela, Tikrit, Rumadi, Hille gibi çoğunluğu Sünnî, kısmen Şîi Araplar yaşar.¹⁷

3. *Irak'ın güney bölgesi ise Basra Vilâyeti olarak bilinir*. Basra körfezinin kıyıları ve Şatt'ül-Arap çayının Irak arazisinden oluşmaktadır.

Türkler, Talafer'den Basra'ya kadar uzanan, çoğunluğu Arap ve Kürtlerin bulunduğu iki bölge arasında yaşarlar. Talafer büyük bir kasabadır, 300'ü aşkın, Sino, Telavi, Meydankuli, Efkanî, Butepe, Cuma, Malveren ve tamamı Türklerle meskûn olan Irak'ın kuzey batısında bulunan köylerinden oluşmaktadır. O Talafer ki, mütarekeden sonra müstevli, İngilizlere silâhla direnmiş, bedelinin acısını, yalnızlığını anlayınca pek pahalı ödemiş, yıllar yılı ne yolu ne okulu ve ne de elektriği olmuş, gelişmemesi için ne gerekirse o yapılmış. Irak Devleti'nin hışmı, İngilizlerin isteği doğrultusunda üzerlerine bir kâbus gibi çökmüş, hâlâ da diğer Türk yörelerinde olduğu gibi devam etmektedir. Bugün Talafer Araplaştırılmış ve Araplaşmaya yüz tutmuş bir Türk bölgesi.

Yunus Peygamber, Musul'un güney yakasında, camisi ve içersindeki türbesiyle Musul Şehrine girenleri âdeta selâmlar. Bir zamanlar 10.000'den fazla Türk, Musul'un bu semtinde yaşardı. Bektaşî tarikatına mensup Türkler, Musul'un bu semtinde Reşidiye, Şirehan, Karakoyunlu, Selâmiye, Yarımca,

Gökçeli gibi elliden fazla Musul'un etrafında bulunan irili ufaklı köylerinde yaşamaktadır.

Kırık minaresi, kalesi ile tanınan Erbil'in şehir merkezinde bir zamanlar Türkler çoğunlukta idi ama son zamanlarda, hele Körfez Savaşı'ndan sonra, Türkiye'nin katkısı ABD'nin isteği ile Kürtlere olağanüstü haklar ve devlet kurma imkânları tanındı. Ve Erbil âdeta istilâya uğradı, zaten nüfus dengesi yılların verdiği tek taraflı, bilinçli ileriye dönük plân ve program içersinde Kürtler lehine dönmüştü. Bugün güvenli bölgede bulunan Erbil Kenti, hem Başkent hem de Kürtlerin hâkimiyeti altındadır.

Hoyratı ile anılan Altın Köprü, Küçük Zap Nehri ile ikiye ayrılır, tümüyle bir Türk kasabasıdır. Balıkçılık ve hasır sepeti ile ünlüdür. Kerkük katliamından sonra en büyük katliama maruz kalmış, YÜZLERCE Türk şehit edilmiş, halkı göçe zorlanmış, bugün Arap ve Kürtler tarafından diğer Türk yöreleri gibi istilaya uğramıştır.

Taşı toprağı Türklük kokan Kerkük'ü anlatmak zor, tarihi çok eskilere dayanır, kara altının ortaya çıkması, şairin dediği gibi:

*"Hayat-i abidarınla bütün ağyarı beslerken
Bizimçün fakr-u zillet masdar-i nîkbet olan Kerkük".*

Kerkük, keder içinde boğulmuştur. İçinden geçen Hasa Çayı Kerkük'ü iki yakaya ayırır, her tarafında, içinde kasabalarında köylerinde Türkler yaşar. Kuzhurmatu, Tezehurmatu, Yaycı, Kümbetler, Türkalın, Çardaglı, Leylan, Beşir, Yahyava, Türkeşkan (Türkeşkan), Kızılyar, Ömermendân, Bılava, Tavug, Yengice, Şahseven, Muratlı, Kifri, Aştöken, Karatepe, Alisaray, Karahan, Kızlarbat, Hanekin, Zaviye, Mendeli ve daha birçok kasaba ve köyde, Berdeye kadar uzanan bölge Türklere ait yerleşim yerleridir.

(16) Daha detaylı bilgi için bkz. Irak Türklerinin Kökeni, Kardeşlik Dergisi, Sayı 43, yıl 11, Eylül-Ekim 2009.

(17) Akgül, S. , Musul-Kerkük Harekatı, Berikan, Ankara 2001

Son zamanlarda, özellikle bu günlerde açılan tartışmalarda Kürt yazarlar tarafından mesnetsiz, hakikatten uzak iddialarla Kerkük'te Kürtlerin çoğunlukta olduğu söylenmektedir. Hâlbuki görüp gezenler, içinde yaşayan yabancılar, yaşamlarını sürdürmek için Türkçe öğrenmek zorundadırlar. Osmanlı, Türkçeyi zorla hâkim olduğu bölgelere kabul ettirmedi, kabul ettirmiş olsaydı zaten bu gün bu tartışmalara ihtiyaç kalmazdı. Nüfus sayısına gelince, Irak'ta sayım gerçekten sorun olmuş, hiçbir güvenilir kaynak yok, tam ve doğru bir sayımda yapılmış değil, 1921 yılında 2.500.000 olan Irak'ın nüfusu bugün kesin olmamakla beraber 20 milyon dolayındadır. 19.10.1947 yılında yapılan sayımda 5 milyon civarında bulunmuştur. 1957 sayımında 6,5 milyona yükselmiş, artış % 2,5 - 3 arasında olduğu Irak Nüfus Müdürlüğü tarafından kabul edilmiştir. Bugün Irak'ın nüfusu 20 milyon civarında olduğuna göre, matematiksel olarak % 3 artış değil % 5-6 olmasını göstermektedir, zira % 3 artış olsaydı bugünkü nüfusu 15 milyon olması gerekirdi. Türklerin nüfusuna gelince, 1921 yılında Lozan'da İsmet Paşa tarafından sunulan raporda, Türklerin sayısı 150 - 200 bin, Kürtlerin 260 bin, Musul Vilâyetinin nüfusu ise 500 bin yani Irak'ın beşte biri, Kürtlerin Irak'taki nüfusu 3,5 milyon ise, o zaman Türklerin nüfusu da 2,5 - 3 milyon olması gerekir, kaldı ki Irak'ın her yerinde Türkler yaşar, mahalleler dolusu, Bağdat Şehrinde Türk yaşamaktadır ve bunlar bu sayıma girmemişlerdir.¹⁸

İddia edildiği gibi ne sayıları bir milyondan azdır, ne de yukarda belirttiğimiz yerler Kürtlerin veya Araplarındır, o yerler Türklerindir. Orta Asya'dan geldik, peki sormazlar mı bu bilgili Kürt yazar ve araştırmacılarından ki sizler nereden geldiniz, aslınız nereli?

Tarihi tahrif edip, Türkiye'nin Güneydoğusu ve Kuzey Irak bizim yerleşim yerimizdir, Kerkük Kürt Şehridir, Kürt'tür, bakmazlar mı mezar taşlarındaki asırlar önce yazılan Türkçe yazılara ve tarihî eserlere? Peki, sizin eserler nerede?

Durum, 1970, kâğıt üzerinde Irak Devleti tarafından kültürel hakların verilmesine kadar devam etti, bir nevi sükûnet içersinde sinsi baskı. Hakların verilmesi adı altında Türklerin varlığını kabul etmeyen yönetimin, bu toplumu sanki tanıdığı anlamına geliyordu. Duyulan pişmanlık, hakların uygulanmadan kaldırılmasını doğurdu. Türklerin bu konuda verdikleri uğraş sonuç vermediği gibi, pek pahalıya mal oldu. 80 yılına kadar süren zaman içinde, akla hayale gelmeyen baskılar, idamlar, sürgünlere tanık olduk.

1959 katliamı plânlı programlı hazırlanmış, hazırlanmış idi, amaç, Türkleri diyarlarından çıkartmak, ilerde kurulması hayal edilen ve tasarlanan Kürt Devletine zengin bir başkent elde etmektir. Hâlâ bu uğraş bütün hızıyla devam etmektedir, bizim bu yazıyı kaleme almamızın nedeni budur. Kerkük Türk'tür, bütün dönen dolaplara rağmen Türk kalacaktır, çünkü eninde sonunda yüce devletimiz, bu bilincin içinde olan şanlı ordu-muz gerekeni yapacaktır.

1980 yılında inandıkları millî düşünce uğruna idam sehvasında şehadet mertebesine erenlerden sonra, kara, kâbus dolu karanlık günler Türkmenleri hiç bırakmadı. Bir yandan Sevr'in hayali ve Kürt devleti hülyası diğer yandan iliklerine kadar işlenmiş, işletilmiş Türk düşmanlığı ile büyüyen Araplar her fırsatı değerlendirerek Türkleri Kürtlerle beraber yaktıkları ateş arasında yakıyorlardı.

1990'lara gelinceye kadar, maddî ve manevî büyük kayıplara uğrayan Türkler, benliklerini, kimliklerini ve topraklarını koruma mücadelesinin gururu içersinde yalnızlığını çoktan hissetmiş, kara kara düşüncelere dalmış iken, Körfez Savaşı ve Kürtlerin Kerkük'e tıpkı 1959 yılında olduğu gibi saldırıları ile karşılaştı. Önde yine Barzaniler vardı. Saldırganlar bu defa evleri dükkânları yağmadan çok, sistemli olarak Türk varlığını ortadan kaldırmak için tapu, nüfus ve kütüphaneleri yakıyorlardı. Türk'e ve Türklüğe ait tarihî

(18) Akgül, S., Musul Sorunu ve Nesturi İsyanı, Berikan, Ankara 1992.

belgeler, eserler ve kayıtlar ortadan kaldırılırken, yakılırken, yıkılırken, tarihî baba yadigarı Taş Köprü, Mecidiye Bahçesi kapısında "Mecidiye Bahçesi" yazısı, kalenin yıkılması, arkasından hep aynı düşünce, Türk varlığını kanıtlayan belgelerin ilerdeki hayalin tahakkuku için ortadan kalkması şart.

Araplarla Kürtler bir tek amaçta birleşirler, biri diğerini hep destekledi - TÜRK'E DÜŞMANLIK. 1. Dünya Harbi'nde Şeyh Sait Araplar gibi Mehmetlerimizi arkadan vurdu, aynı birliktelikleri 1959 Kerkük katliamını gerçekleştirdi. Başta Molla Mustafa'nın silâhli adamları Türkleri şehit etti, 1990'da nüfus, tapu, Türk arşivi ile dolu kütüphane yağma edildi, Erbil'de gözümüzün içine baka baka toprağın öz sahipleri olan Türkler şehit edildi.

On yıldan beri yanı başımızda bulunan bölgede yönetim boşluğu devam ediyor. Dar bir siyasî görüşle PKK'yı yalnız terör örgütü olarak tanımlamak yanlıştır. Arkasında bıraktığı gelişmelerin siyasî etkileri, millî menfaatlerimiz ve düşüncelerimizde büyük sıkıntılara neden olmaktadır. Yıllar önce ortaya atılan federasyon tartışmaları, Talabani'nin Kerkük'ü paylaşalım sözleri Türkiye'de az da olsa Kürtlerin sayısı 20 milyondur diyenin arkasından yürüyenlerce hoş karşılanmakta, Talabani kurnazlığı, kendi çıkarı için ikiyüzlülüğünü ortaya koyup taşı toprağı Türk olan Kerkük'ü isteyebilir, ya Türkiye'nin ve Türk dünyasının kopmaz bir parçası olan, kanı ile Türklüğünü koruyan bu şehitler diyarının pazarlığına ılımlı yaklaşım içerisinde olanlara ne demeli?